

УДК 378

ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕХНОЛОГІЙ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

В. В. Желанова

Київський університет імені Бориса Грінченка

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053, Україна. E-mail: kubg.edu.ua

У форматі реалізації положень рефлексивно-контекстного наукового підходу розглянуто трансформаційний потенціал технологій контекстного навчання, що полягає у його розвивальних можливостях щодо рефлексивної компетентності, а також мотиваційної, смислової сфери майбутнього педагога та його професійної суб'єктності. Представлено логіку трансформації пізнавальних мотивів у професійні як процес їх поступового заміщення. Окреслено рефлексіогенез як трансформацію складових рефлексивної компетентності у напрямі їх ускладнення й поширення діапазону реалізації. Розкрито смислогенез у напрямках трансформації ситуативних смислових структур у стійкі, „смыслеосаженні” від мінімального до максимального стану на підставі „уточнення й розширення”, ієрархізації смислів, їх „кристалізації”, зміни динамічних смислових процесів у послідовності: смислоутворення, смислоусвідомлення, смислосудивництва. Показано суб'єктогенез майбутнього педагога як процес послідовної трансформації суб'єктної професійної позиції, педагогічної активності, суб'єктного досвіду, здатності до рефлексії, антиципації.

Ключові слова: технологія контекстного навчання, трансформація мотивів, рефлексіогенез, смислогенез, суб'єктогенез.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. У контексті сучасного процесу модернізації вищої освіти в Україні в напрямку її гуманізації та орієнтації на „особистісний вимір” усе більшого значення набувають практико зорієнтовані освітні технології, що дозволяють вибудувати навчальний процес у ВНЗ з урахуванням специфіки майбутньої професії. Найбільш продуктивною у цьому плані є технологія контекстного навчання, оскільки її провідною проблемою є розв'язання питань, як перетворити знання з предмета навчальної діяльності на засіб регуляції професійної діяльності. Отже є очевидним трансформаційний потенціал технологій контекстного навчання.

Беручи до уваги мету технологій контекстного навчання майбутнього педагога, що у форматі реалізації положень рефлексивно-контекстного підходу полягає у формуванні рефлексивної компетентності та рефлексивно детермінованих конструктів, а саме мотивації, смислової сфери та професійної суб'єктності особистості, проаналізуємо особливості їх трансформації.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. У представленому дослідженні сферою трансформації окреслених конструктів є технологія контекстного навчання, що визначаємо як систему функціонування всіх його компонентів, алгоритмізовану послідовність певних дій, спрямованих на відтворення в процесі фахової підготовки педагога предметного й соціального контекстів майбутньої професійної діяльності.

Варто відзначити, що динамічні аспекти цієї технології реалізуються у навчальній діяльності академічного типу, квазіпрофесійній, навчально-професійній діяльності.

Трансформація пізнавальних мотивів у професійні. Для дослідження цього процесу в теорії контекстного навчання використовуються такі пояснювальні конструкти, як „мотиваційний синдром” (Н. Бакшаєва) та „побічний продукт” (Я. Пономарьов).

Провідними формами „мотиваційного синдрому” є пізнавальні й професійні мотиви, що відповідно складають „пізнавальний мотиваційний синдром” і „професійний мотиваційний синдром”, як взаємопов'язані у своєму розвитку складники „загального мотиваційного синдрому” навчання.

„Побічний продукт” виникає поза усвідомленим наміром під впливом якостей предметів й явищ, що включені до дії, але не є значущими з точки зору поставленої мети. Якщо „побічний продукт” разом із способом його використання проникає у внутрішній, усвідомлюваний план, він перетворюється в прямий, при цьому диференціюється спосіб дії, що призводить до даного – трансформованого – продукту. У межах контекстного навчання взаємні трансформації пізнавальних та професійних мотивів відбуваються внаслідок того, що саме у цій освітній системі створюються можливості появи „побічних продуктів” власне навчальної, квазіпрофесійної та навчально-професійної діяльності. Тобто, відбувається перенесення предмету пізнання як основної мети і мотиву навчальної діяльності студента на предмет професійної діяльності, що представлений у модельній формі. Цей предмет і є „побічним продуктом”.

Таким чином, ми трактуємо процес трансформації пізнавальних мотивів у професійні в межах технологій контекстного навчання майбутнього педагога як процес поступового заміщення пізнавальних мотивів професійними у межах „загального мотиваційного синдрому” на підставі зрушення предмету актуальної діяльності на її „побічний продукт”.

Рефлексіогенез. З'ясуємо сутність процесу рефлексіогенезу, що пов'язаний з рефлексивною компетентністю майбутнього педагога. Її авторське трактування базується на розумінні її як метакомпетентності, що є інтегрованою характеристикою особистості, яка представлена сукупністю компонентів, адекватних рефлексивній діяльності, що реалізується в ефективному здійсненні рефлексивних процесів

й обумовлюють успішне оволодіння професійною діяльністю.

Таким чином, уявляється можливим виокремити певні напрями рефлексіогенезу, що відповідають провідним складникам рефлексивної компетентності.

Так мотиваційні аспекти зазначеного феномену будуть трансформуватися таким чином: мотиви, потреби в рефлексивній діяльності, рефлексивна установка, ціннісне ставлення до контекстної рефлексії.

Розвиток когнітивного та операційно-діяльнісного складників рефлексії відповідно пов'язаний зі зміною знань і вмінь від тих, що відбивають особистісний, інтелектуальний тип рефлексії – до знань та вмінь, що стосуються кооперативної та комунікативної рефлексії. Тобто, рефлексія, що спрямована „на себе, розширюється рефлексією, що спрямована „на інших”.

Нарешті, за часовою ознакою рефлексія розвивається від ретроспективної та ситуативної – до перспективної, що пов'язана з антиципаційними процесами. При цьому відзначимо, що рефлексивно-антиципаційні процеси є узasadнюючими в системі контекстного навчання.

Таким чином, рефлексіогенез майбутнього педагога є процесом поступового розвитку складових рефлексивної компетентності у напрямі їх ускладнення й поширення діапазону реалізації різних типів педагогічної рефлексії, що синтезуються в контекстній рефлексії

Смислогенез. Розглянемо сутність смислогенезу у технології контекстного навчання.

Відповідно до положень структурно-функційного підходу в смисловій сфері майбутнього педагога значущими є як ситуативні, так і стійкі смислові утворення особистості, а саме: смислова установка, смислова диспозиція та особистісні цінності. Доречно зазначити, що між ними відбувається взаємодія. Відповідно до ідей динамічного підходу смислова сфера майбутнього педагога пов'язана зі смислоутворенням, смислоусвідомленням та смислосудівництвом у „малій динаміці” смислів.

Зауважимо, що процес смислогенезу ґрунтується на синтезі цих підходів, оскільки мова йде про „малу” динаміку виникнення й розвитку певних смислових утворень, що складають смислову сферу майбутнього фахівця. Ми, ґрунтуючись на положеннях І. Колеснікової [2], трактуємо смислогенез майбутнього педагога як низку послідовних трансформацій складників смислової сфери, сполучених зі сходженням за ієрархією внутрішньоособистісних структур. Онтологічно цей процес уявляє собою трансцендування, тобто постійне породження і оновлення смислової сфери.

Розвиток смислової сфери носить циклічний характер, при цьому кожний цикл смислогенеза характеризується двома етапами: еволюційним і критичним, які супроводжуються відповідно процесами ієрархізації й денерархізації елементів смислової стру-

тури. До того ж процес смислогенезу пов'язаний з динамічними смислови процесами смислоутворення, смислоусвідомлення, смислосудівництва. Конкретизуємо, що смислоутворення отожднюється нами з появою смислових новоутворень. При цьому ми звертаємося до класичних „зон розвитку” (Л. Виготський) та відомої психологічної послідовності „входження в зону розвитку – зона актуального розвитку – зона найближчого розвитку – зона само-розвитку”, що є детермінуючими в тенденціях смислоутворення. Смислоусвідомлення та смислосудівництво майбутнього педагога є вербалізацією смислу та його рефлексією.

Звернемо увагу на те, що у процесі смислогенезу проявляються діадність смислу, що реалізується у його континуумній динаміці від мінімального до максимального насичення, а саме: від смислу, що становиться, – до того, що став, від невизначеного смислу – до певного, кристалізованого у формі ціннісного ставлення; від смислу, що постигається – до того, що постигнутий [1]. При цьому динаміка смислового розвитку породжує постійну взаємодію між ситуативними смисловими проявами й тими смисловими структурами, що претендують на статус стійких. Смисловий розвиток особистості відповідає логіці від одиничного до загального.

Таким чином, смислогенез майбутнього педагога здійснюється у кількох напрямках, а саме: 1) трансформація ситуативних смислових структур (особистісний смисл, смислова установка, смислоутворювальні мотиви) у стійкі (смислові конструкти, смислові диспозиції, особистісні цінності); 2) „смислонасичення” від мінімального до максимального стану на підставі „уточнення й розширення” (В. Зинченко); 3) ієрархізація смислів, їх „кристалізація” (О. Леонтьєв); 4) зміна динамічних смислових процесів у послідовності: смислоутворення, смислоусвідомлення, смислосудівництва.

Суб'єктогенез. У нашому дослідженні використання поняття суб'єктогенезу пов'язане з процесом розвитку професійної суб'єктності майбутнього педагога як рефлексивно детермінованого конструкту, що відбиває активно-вибіркове, ініціативно-відповідальне, перетворювальне ставлення до явищ професійно-педагогічної діяльності, самого себе, до світу і життя в цілому. Професійну суб'єктність майбутнього вчителя початкових класів ми розглядаємо як інтегровану професійно важливу якість особистості, що забезпечує цілеспрямовану й оптимальну реалізацію своїх особистісних ресурсів для розв'язання професійних та життєвих завдань, що проявляється у прагненні до самоздійснення.

З огляду цих позицій ми визначаємо суб'єктогенез майбутнього педагога як процес послідовної трансформації складників професійної суб'єктності майбутнього фахівця, якими є суб'єктна професійна позиція, педагогічна активність, суб'єктний досвід, здатність до рефлексії, антиципація.

Суб'єктна професійна позиція трансформується від орієнтації „на результат” до орієнтації „на процес”, на засоби здійснення навчально-професійної діяльності; від пріоритету особистісних цінностей до координації особистісних цінностей з професійними та пріоритету професійних цінностей; від неусвідомленого засвоєння соціальних норм та еталонів безвідносно до професійної діяльності до усвідомленого засвоєння соціальних норм та еталонів, коли суб'єкт вже визначає свою позицію щодо них; від не прояву ініціативності та відповідальності до ініціативно-відповідального ставлення студента до освіти. У цілому розвиток суб'єктної позиції проходить етап орієнтації, збагачення, реалізації.

Педагогічна активність видозмінюється від неусвідомленої до усвідомленої, від ситуативної до надситуативної, неадаптованої (В. Петровський) інтегративної активності (К. Абульханова-Славська).

Суб'єктний досвід розвивається за лінією: ціннісний досвід, операціональний досвід, досвід рефлексії, досвід звичної активації, досвід співробітництва.

Антиципація трансформується від вміння прогнозувати й передбачати результати своєї активності до вміння прогнозувати й передбачати дії інших, а

також до вміння передбачати наслідки взаємодії з учнями.

Окрім цього, зазначимо, що суб'єктогенез пов'язаний з провідними формами професійного самоздійснення, а саме, з процесом самопізнання, самореалізації та самоактуалізації.

ВИСНОВКИ. Отже, зазначені динамічні процеси пов'язані з процесуальними аспектами технології контекстного навчання й відбивають певні зміни у розвитку мотиваційної, рефлексивної, смислової та суб'єктної сфери майбутнього педагога, що збігаються з навчальною діяльністю академічного типу, квазіпрофесійною, навчально-професійною діяльністю, що відповідають адаптивно-технологічному, імітаційно-технологічному, професійно-технологічному етапам зазначеної технології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абакумова І.В. Обучение и смысл: смыслообразование в учебном процессе: монография. – Ростов на Дону: Изд-во Ростов. ун-та, 2003. – 480 с.

2. Колесникова І.Е. Механизм смыслогенеза личности в онтогенезе: морфогенетический и онтологический контекст: монография. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – 205 с.

TRANSFORMATIONAL POTENTIAL OF TECHNOLOGY CONTEXTUAL EDUCATION OF FUTER TEACHERS

V. Zhelanova

Borys Grinchenko Kyiv University

vul. Bulvarno-Kudryavska, 18/2, Kyiv, 04053, Ukraine. E-mail: kubg.edu.ua

In the present article in the form of implementation of the reflexive context scientific approach, we reviewed the transformational potential of technology contextual learning. It is in his developmental opportunities for reflective competences and motivation, semantic sphere of future teachers and their professional subjectivity. Presented the logic transformation cognitive motives in the professional as the process of gradual replacement. Refleksiohenez (the origin of reflection) is considered as a transformation components reflexive competency toward their complexity and distribution of a range of implementation. Smyslohenez (the origin of content) revealed in areas situational semantic transformation structures in the stable, "smyslonyshchennya" from minimum to maximum state under "clarify and expand the" hierarchy of senses, their "crystallization" dynamic semantic change processes in sequence: of sense, smyslousvidomlennya, smysloubudivnytstvo. Showing sub'yektohenez future teacher as a process of successive transformation of the professional subject positions, educational activity, subjective experience, the capacity for reflection, anticipation.

Key words: contextual technology training, transformation motives, refleksiohenez, smyslohenez, sub'yektohenez.

REFERENCES

1. Abakumova, I.V. (2003), *Obucheniye i smysl: smysloobrazovaniye v uchebnom protsesse* [Education and meaning: smysloobrazovanie in the educational process], Izd-vo Rostov. un-ta, Rostov-on-Don. (in Russian)

2. Kolesnikova, I.E. (2011), *Mekhanizm smyslogeneza lichnosti v ontogeneze: morfogeneticheskiy i ontologicheskiy kontekst* [Mechanism smyslogeneza personality in ontogenesis: morphogenetic and ontological context], Vid-vo NPU Im. M. P. Dragomanova, Kiev. (in Russian)

Желанова Вікторія В'ячеславівна,

д. пед. н., доцент,
професор кафедри теорії та історії педагогіки,

Київський університет імені

Бориса Грінченка,

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2,

м. Київ, 04053, Україна

Тел.: 0501934607

E-mail: nikadpo91@rambler.ru

Zhelanova Victoriya Vyacheslavivna,

doctoral candidate of pedagog, associate professor, professor of Theory and History Education,

Borys Grinchenko Kyiv University,

vul. Bulvarno-Kudryavska, 18/2, Kyiv,

04053, Ukraine

Tel.: 0501934607

E-mail: nikadpo91@rambler.ru